

Globaalin demokratian mahdollisuudet

Johdanto

Länsimaisessa paradigmassa demokratia nähdään ihanteellisena järjestelmänä. Siihen liittyy samanaikaisesti sekä väline- että itseisarvoa korostavia mielipiteitä. Globalisoituvassa maailmassa perinteisten kansallisvaltioiden sisäisten demokratiainstituutioiden merkitys vähenee, kun sekä päätösten tekijät että päätösten vaikutusten alaiset eivät enää seuraa valtioiden rajoja. Karkaako valta globalisaation myötä keskittyneiden tahojen käsiin epädemokraattisiin päätöksentekojärjestelmiin? Yksi vaihtoehto on demokratisoida maailmanjärjestys – luoda globaali demokratia. Demokratia ei kuitenkaan ole ongelmaton järjestelmä pienemmässäkään mittakaavassa, ja maailmanlaajuinen ja kansainvälinen toiminta asettaa sille vielä omat haasteensa. Mitä demokratia on, miksi siihen liittyy niin paljon tunte- ja arvolatausta ja voiko demokratia toteutua globaalissa kontekstissa? Miksi tarvittaisiin globaalia demokratiaa ja mitä haasteita siihen liittyy? Käsittelen tässä esseessä näitä kysymyksiä päälähteinäni Heikki Patomäen ja Teivo Teivaisen teos *Globaali demokratia* sekä Maija Setälän *Demokratian arvo*.

Demokratian muotoja ja määritelmiä

Etymologisesti sana ”demokratia” juontuu kreikan kielen sanoista *demos* (kansa) ja *kratos* (valta). Klassisen aristotelelaisen jaottelun mukaan demokratia on varsinaisesti huonoa kansanvaltaa, enemmistön tyranniaa, kun taas hyvin toteutettu kansanvalta on *politeia*, perustuslaillinen hallintotapa. Demokratia-nimellä erotetaan enemmistövaltainen järjestelmä yksinvallostasta (tyrannia, monarkia) ja harvainvallostasta (oligarkia, aristokratia). Antiikin Kreikan kontekstissa demokratian kutsuminen kansanvallaksi on kuitenkin kyseenalaista, koska se oli hyvin *eksklusiivista*: vain valikoitunut joukko, itse asiassa pieni vähemmistö, ihmisiä luettiin ”kansaan”, jolla oli poliittisia oikeuksia kaupunkivaltion demokratiassa. Kaupunkivaltioiden eli *polisten* demokratialle oli tyypillistä sen suoruus: suuriin kansankokouksiin osallistui koko ”kansa” eli asepalveluksen suorittaneet kaupunkivaltion miespuoliset kansalaiset. Asioiden käsittelyssä tavoiteltiin yksimielisyyttä, mutta tarvittaessa päätöksistä äänestettiin. Toimeenpano- ja tuomiovallan käyttäjät valittiin kansalaisten keskuudesta arpomalla. (Setälä: 18-26)

Demokraattisten yksiköiden kasvu kaupunkivaltioista kansallisvaltioihin ja

11.8.2010

eksklusiivisista *inklusiivisiksi* ei enää mahdollistanut suoraa demokratiaa, koska kansalaisten lukumäärä ja maantieteellinen etäisyys toisistaan kasvoi. *Demos* ymmärretään modernista näkökulmasta tietyn ikärajan ylittäneiden ja tietyllä maantieteellisellä alueella asuvien ihmisten joukoksi, kuten yli 18-vuotiaat suomalaiset. Poliitiikka ja hallinto on myös ammatimaistunut, minkä vuoksi kansan keskuudesta toteutettua luottamustointien arpomista ei haluta eikä yleensä edes voida suorittaa. Edustuksellinen demokratia rajoittaa kansalaisten eksplisiittisen poliittisen osallistumisen ehdolle asettumiseen ja äänestämiseen, mutta tässä vaiheessa on myös syytä tarkastella demokratiaa laajempänä kokonaisuutena. Toimivien viestimien mahdollistama päätöksenteon julkisuus ja avoimuus antaa kansalaisille mahdollisuuden vaikuttaa tuleviin päätöksiin (lobbaus), toimia ”demokratian vahtikoirina” tarkastelemalla jo tehtyjä päätöksiä kriittisesti sekä vaikuttaa niin sanottuun yleiseen mielipiteeseen ja aloittaa sellaisia kansanliikkeitä, joilla on tarpeeksi poliittista painoarvoa vaikuttaa politiikan suuntaan myös vaalikauden ulkopuolella.

Globalisaatio on luonut sellaisia maailmanlaajuisia instituutioita, joilla on valtaa yksittäisten kansallisvaltioiden demokratioiden yli. Toisiin osallisuus on vapaaehtoista, toisiin se on käytännön, kuten taloudellisten tekijöiden, sanelema pakko. Tässä mielessä on varsin ristiriitaista, että demokraattisten valtioiden valitut johtajat käyttävät yhdessä demokraattisten instituutioiden ulkopuolisten tahojen kanssa ylikansallisissa organisaatioissa sellaista valtaa, jolla ei ole enää tekemistä henkilö ja ääni -periaatteen kanssa. Esimerkiksi Maailmanpankin asettamat ”arvoneutraalit talouspolitiikan lainaehdot” sanelevat käytännössä kehittyvien maiden talouksien sisäpolitiikkaa ja ulkosuhteita ilman että kyseisten maiden kansalaisilla olisi oikeutta valita näiden ehtojen määrittelijöitä saati asettaa heitä päätöksistään vastuuseen. (Patomäki, Teivainen: 115-119)

Demokratiaan sisältyviä arvoja

Demokratiaa pidetään vanhan sanonnan mukaan ”huonona järjestelmänä, mutta parhaana mitä meillä on”. Demokratiaa voidaan tarkastella monesta eri näkökulmasta ja huomata, että sen paremmuudelle voidaan löytää monia, joskin osittain ristiriitaisia, perusteita. Demokratiaa voidaan arvostaa siksi, että

- I) se edustaa **kansan tahtoa** eli siinä toteutuu enemmistön mielipide,
- II) siitä syntyy **paras lopputulos** eli parhaat päätökset,

11.8.2010

III) sillä on **hyvät sivutulokset** eli osallistuminen kehittää kansalaisten ominaisuuksia,

IV) siinä toteutuu **poliittinen tasa-arvo**,

V) siinä toteutuu **poliittinen oikeudenmukaisuus**,

VI) siihen liittyvässä keskustelussa toteutuu **kommunikatiivinen rationaalisuus**

ja VII) siinä muodostetaan oikeudenmukainen **kohtuullinen sopimus**.

(Setälä: 12-17)

Patomäki ja Teivainen asettavat teoksessaan ensisijaisen tärkeäksi sen, että demokratian tulisi toteutua (jossain kohtuullisessa muodossa) myös globaalilla tasolla. He eivät niinkään keskity tarkastelemaan sitä, mikä demokratiassa on ihanteellista ja tavoiteltavaa, vaan olettavat demokratialle sellaisen itseisarvon, että sen toteutuminen maailmanlaajuisesti on täysin varmasti jokaisesta näkökulmasta parempi ratkaisu (Patomäki, Teivainen: 11-12). Voi nimittäin olla, että mikäli henkilö ja ääni -periaatteella myös jokaisella lukuaitottomalla ja kouluttamattomalla ihmisellä maailmassa olisi mahdollisuus vaikuttaa globaaliin politiikkaan ja talouteen, ei *paras lopputulos* -teorian pohjalta välttämättä voisi kannattaa globaalia demokratiaa. Globaalin demokratian konkreettinen muoto saattaisi myös poissulkea *kohtuullisten sopimusten* ja *poliittisen oikeudenmukaisuuden* toteutumisen. Päättösaännöt, politiikan asialista ja vajaa informaatio käsiteltävistä aiheista saattavat johtaa ei-demokraattisia instituutioita huonompaan lopputulokseen (Setälä: 39-59).

Vahvasti yleistäen ja tiivistäen voidaankin sanoa, että yleisesti määriteltynä ihanteellisessa demokratiassa vapaat, tasa-arvoiset yksilöt tekevät poliittisten oikeuksiensa kautta välillisiä päätöksiä, joissa toteutuu enemmistön tahto, mutta joissa otetaan huomioon myös vähemmistöjen oikeudet. Käytännössä tämän toteuttaminen on hyvin monimutkaista ja se lähes aina epäonnistuu joltain osin. Väitän, että globaalilla demokratialla ei siis ole itseisarvoa, vaan se on arvokasta ainoastaan silloin, kun se *laaja-alaisesti tarkasteltuna tuottaa parempia lopputuloksia*. Tähän sisältyvät muiden muassa poliittisen oikeudenmukaisuuden toteutuminen ja kansalaisten kehittyminen poliittisen osallistumisen kautta. Vasta kun globaali demokratia tuottaa parempia tuloksia, siitä tulee tavoittelemisen arvoista. *Proseduralistisesti* ajateltuna demokratia voi olla ainoa oikea käytäntö, koska se on hallintotapana ja käytäntönä ylivertainen, mutta itse lähtisin siitä näkökulmasta että demokratia on paras vaihtoehto silloin kun sen proseduurit ovat toimivia. Pelkkä nimi ei tee

kansandemokratiasta demokratiaa.

Tasa-arvo ja oikeudenmukaisuus globaalissa kontekstissa

Mikäli siis demokratia on tavoittelemisen arvoista (myös) globaalilla tasolla, joudumme tarkastelemaan kansainvälisiä ja ylikansallisia tahoja kriittisessä valossa. Vaikka periaatteessa kotimaataan voikin rajoitusten puitteissa vaihtaa, ilman kotimaata ei voi olla. Kansallisvaltiossa valtion jäsenyys on pakollista, valtiot ovat siis *de facto* pakkoyhteisöjä. Kansainväliset organisaatiot, kuten Yhdistyneet Kansakunnat, eivät sitä kuitenkaan ole. Niiden jäsenyys on vapaaehtoista ja tarvittaessa niistä voi erota määrääjäksi tai jopa pysyvästi. Pakon ja sitovuuden puute tekevät kansainvälisistä suhteista täysin erilaisia kuin valtioiden tai pienempien yhteisöjen sisäiset hierarkiaverkostot. Jäsenyys kuitenkin paitsi sitoo, myös oikeuttaa osallistumaan – kaikkiin instituutioihin ja organisaatioihin ei edes haluta jokaista maailman maata mukaan. Yhteisöt, joiden jäsenyys on rajoitettu, mutta jonka tekemien päätösten vaikutukset ulottuvat kaikkialle, eivät ole demokraattisia. Tämä on suurin ongelma globaalien demokratian toteutumisessa.

E erityisen ongelmallisia toimijoita ovat niin sanotut *Bretton Woods -instituutiot* eli Kansainvälinen valuuttarahasto IMF ja Maailmanpankki. Ne ovat periaatteessa arvoneutraaleja, taloudellisen kehityksen edistämiseen keskittyviä järjestöjä ilman erityisiä sitoumuksia tai kytköksiä mihinkään yksittäiseen maahan. Todellisuudessa ne kuitenkin käyttävät sellaista valtaa, joka ylittää demokraattisesti valittujen hallitusten päätäntävällän, ja niillä on olemassa tietty arvoparadigma, joka vain on julistettu ”neutraaliksi” ja siten oikeaoppiseksi. Jos esimerkiksi jokin kehitysmaa lainaa Maailmanpankilta, se joutuu vastineeksi suostumaan Maailmanpankin sanelemiin uudistuksiin. Näiden uudistusten poliittisuus peitetään kutsumalla niitä taloudellisiksi – talousmatematiikalla legitimoidaan yhteiskunnan tulevaisuuden suunnanmuutos: otetaan yksi poliittinen linjaus ja tehdään siitä ”optimaalinen” tai ”ainoa oikea” tapa toimia ja epäpolitisoidaan se keskustelun ulkopuolelle. Vaikka kansanäänestyksessä tämän kehitysmaan jokainen äänestämässä käynyt kansalainen olisi vastustanut yksityistämistä, Maailmanpankin vaatimuksesta valtion omaisuuden yksityistämistoimenpiteet joudutaan panemaan toimeen. Muutoin seuraa todella vakavia taloudellisia sanktioita, joiden toteuttamiseen ei osallistu vain Maailmanpankki, vaan myös muut maat ja kansainväliset toimijat. Bretton Woods -instituutioissa valta on vieläpä

11.8.2010

keskittynyt dollari ja ääni -periaatteen mukaisesti vauraimmille länsimaille, eritoten Yhdysvalloille. (Patomäki, Teivainen: 53-84)

Toisaalta myös alunperin demokraattiseksi tarkoitettu YK kärsii monella mitarilla mitattuna demokratiavajeesta. YK:n turvallisuusneuvosto on sen suurinta valtaa käyttävä elin, jossa pysyvillä jäsenmailla on veto-oikeus. Tämä tarkoittaa väkiluvussa mitattuna vähemmistön ylivaltaa YK:n tärkeimmissä päätöksissä, kuten rauhaan pakottamisessa ja vastaavissa operaatioissa. Epävirallinen, mutta todella tehokas, vaikuttamiskeino on myös YK:n rahoituksen manipulointi. Jäsenmaille on säädetty osuudet, mutta esimerkiksi Yhdysvallat on osannut boikotoida YK:n toimia lykkäämällä oman osuutensa maksua. Toisaalta YK:n rahoitukselle on määrätty maakohtaiset kiintiöt, joista ei saa poiketa ylöspäinkään(!), joten lykkäyksillä saadaan aikaan rahoitusvaje ja toiminnan pysähtyminen. YK on siis toiminnassaan riippuvainen sen suurimmista rahoittajista. Siinä missä länsimaisessa parlamentarismissa vaaleissa valittujen edustajien muodostama joukko käyttää ylintä valtaa, YK:n ”parlamentarismissa” yleiskokouksella on lähinnä keskusteleva, symbolinen rooli ja todellinen valta on keskittynyt muutamille vauraille länsimaille. (Patomäki, Teivainen: 29-38)

Perusteluita maailmanlaajuiselle demokratisoitumiselle

Koko maailman kattavan demokratiajärjestelmän perustelemisessa tulee ensiksi lähteä liikkeelle aikamme diskurssissa ehkä eniten käytetystä käsitteestä ”globalismista”. Globalisaatiolla tarkoitan tässä yhteydessä niin sanottua pienenevää maailmaa, jossa tietotekninen kehitys, muut tieteen innovaatiot ja taloudellinen kasvu mahdollistavat aiempaa huomattavasti laajemman kanssakäymisen maailman eri kolkkien välillä. Karkeasti ja kaen asiasta on olemassa kolmea eri koulukuntaa: globalisaation vastustajat, *status quo*-mieliset sekä globalisaation kannattajat. Ensimmäinen koulukunta kannattaa maailmanlaajusten rakenteiden purkamista ja palaamista tiukemmin suljettuihin kansallisvaltioihin, toinen koulukunta pitää vallitsevaa nykytilaa parhaana mahdollisena tilana ja viimeinen kannattaa globalisaation kehitystä ja kansallisvaltioiden merkitysten purkua (Patomäki, Teivainen: 11-12). Kaikille koulukunnille on kuitenkin yhteistä, että niiden kaikkien joukosta löytyy globaalin demokratian kannattajia: vastustajat pyrkisivät sen kautta rajaamaan globalisaation vaikutuksia ja luomaan (paradoksaalisesti) globaaleja globalismin rajoitteita,

11.8.2010

status quo -mielisille se olisi mahdollisuus nykyisten käytäntöjen optimoimiseen ja tehokkaaseen hyötykäyttöön ja kannattajille se toimisi olennaisena askelmana kohti laajempaa globalisaatiota, jopa maailmanvaltiota.

Aiemmin käsiteltyihin demokratian arvoihin viitaten voidaan globaalia demokratiaa perustella samalla tavalla kuten demokratiaa yleisemmin. *Instrumentalistit* katsovat, että maailmanlaajuinen demokraattinen hallinto johtaisi tavoiteltavan arvoisiin seurauksiin, *proseduralistit* uskovat demokratian ilmentävän sellaisia arvoja, joita on syytä tukea myös globaalilla tasolla, ja *konstruktivistien* mielestä demokraattisen keskustelun ja harkinnan arvot ovat niin arvokkaita, että niitä pitää soveltaa myös kansainvälisiin suhteisiin. Lähtökohdiana on, että maailmanlaajuisten päätösten tulee heijastaa maailman väestön mielipiteitä (*responsiivisuus*), järjestelmän tulee suojella yksilöitä järjestelmälliseltä tyrannialta eli itseltään (*liberaali demokratiakäsitys*) ja demokraattisen harkinnan kautta vältetään erehdyksiä ja kehitetään parempia päätöksiä (*deliberatiivisuus, fallibilismi*). Globaalin demokratian kehityksestä voidaankin katsoa enemmistön olevan voittajia, mutta nykyhetken kansainvälisen tason valtaapitävien olevan häviäjiä. Siksi sitä pyritään vastustamaan myös irrationaalisiin argumentein ja vaikuttamalla yleiseen mielipiteeseen niissäkin maissa, jotka tosiasiallisesti hyötyisivät kyseisestä kehityksestä. (Setälä: 16, 30-36, 66-69 ja 75-78)

Globaalin demokratian edellytyksiä

Demokraattisen maailmanjärjestyksen luomista voidaan tarkastella kahdesta näkökulmasta: joko kehittämällä ja muuttamalla olemassaolevia instituutioita tai perustamalla kokonaan uusia. Uusien instituutioiden perustaminen vie paljon resursseja ja vaatisi huomattavan suuren kannatuksen taakseen, jotta niiden olemassaolo olisi taattu myös jatkossa. Vanhoissa ovat painolastina entinen hierarkia ja käytännöt sekä suurten muutosten suhteen vaadittu (lähes) yksimielisyys jäsenten kesken. Sinänsä ei ole merkitystä kummallako tavalla globaaliin demokratiaan pyritään, mutta olennaista on että tietyn kehitys- ja siirtymäajan jälkeen pitäisi pystyä saavuttamaan sellainen yhteisö, joka

- kattaa kaikki tai lähes kaikki maailman ihmiset,
- kykenee käyttämään valtaa alempien instanssien (valtiot, yritykset) yli,
- omaa riittävät ja riippumattomat resurssit sekä
- toteuttaa demokratian ihanteita (*parempi lopputulos*).

11.8.2010

Mikäli yhteisö on millä tahansa osa-alueella vajavainen, se on kokonaisuutena vajavainen samassa suhteessa.

Käytännön toteuttamisen kannalta eniten päänvaivaa syntyy poliittisen tasavertisuuden realistisesta toteuttamisesta. Kansanäänestykset ovat koko maapallon väestön mittakaavassa poissuljettuja hitautensa, hintansa ja kapea-alaisuutensa takia. Euroopan unionista on saatu kokemusta siitä, miten kauas siirtynyt hallinto tekee äänestäjistä passiivisia ja välinpitämättömiä. Vaikka kauempana tehdyt päätökset ovat kokonaisuuden kannalta merkityksellisempiä, ne ovat teknisen ja yleispätevän luonteensa sekä koetun vieraantumisen vuoksi vähiten valvottuja. Häikäilemätön lobbaus ja korruptio ovat sitä tiukemman tarkastelun alla, mitä pienemmissä yhteisöissä ne tapahtuvat - ”kaukana” tapahtuvassa hallinnossa vapaan mandaatin vaalein valituilla edustajilla on vähemmän pelkoa väärinkäytöksistä kiinnijäämisestä. Jos vaaleilla valitaan federalismin periaatteiden mukaisesti vain paikalliset hallitukset, jotka keskenään neuvottelevat maailmanpolitiikasta, hävitetään tosiasiallisesti globaalin demokratian globaali ulottuvuus, kun korkeimmalla tasolla ei ole enää suoraa vastuuta yksittäisille äänestäjille. Maailmanlaajuiset puolueet ovat myös ongelmallisia, sillä jos käsiteltävien asioiden niputtaminen ja vaalikilpailun aiheuttama väritymys vaikeavat kansallista politiikkaa, niin ne ovat sitä maailmandemokratiassa vain suuremmissa mittakaavassa. (Setälä: 53-66)

Globaali demokratia -teoksessa Patomäki ja Teivainen hahmottelevat ”strategian globaalin demokratian edistämiseksi”. He lähtevät liikkeelle kansalaisyhteiskunnan vahvistamisesta, joka ulottaisi toimintaansa entistä näkyvämmiin myös kansainväliselle tasolle. Kansalaisjärjestöt eli *NGO:it*, palvelevat osallistuvan demokratian ihanteita ja paikalliset karkaavan edustuksellisen demokratian puutteita. Niiden synnyttämällä painostuksella pystytään vaikuttamaan rahoitusreformeihin, joilla lisätään maailmankaupan ja -talouden demokraattista kontrollia ja vakautta. Tämän jälkeen reformeja pystyttäisiin laajentamaan Maailmankauppajärjestö WTO:iin sekä Yhdistyneisiin Kansakuntiin. Mikäli YK osoittautuu rajalliseksi organisaatorakenteeksi tai sitä halutaan täydentää vielä laajemmalla globaalin demokratian välineellä, perustettaisiin tässä vaiheessa Maailmanparlamentti, johon kaikilla jäsenmailla olisi kansalaisen aloiteoikeus sekä konkreettista valtaa jäseniään kohtaan. (Patomäki, Teivainen: 225-228)

Demokraattisen kehityksen edesauttaminen

Mikäli habermasilaisittain katsotaan ”rationaalinen keskustelu moraalisesti autonomisten yksilöiden kesken” (Setälä: 138) ihanteelliseksi tavaksi toteuttaa deliberatiivista demokratiaa, edellytetään A) että yksilöt kykenevät autonomiseen ja rationaaliseen päätöksentekoon ja B) että keskustelua ei manipuloida tai tukahduteta proseduraalisesti. On itsestään selvää, että globaali demokratia asettaa laajuutensa takia mittakaavahaasteita esimerkiksi äänestysten suhteen. Ongelmat kuitenkin vain korostuvat, mikäli keskustelun osanottajien määrä kasvaa äärettömän suureksi ja vaalitekniset rakenteet piiloutuvat tietoverkkoihin ja sähköisiin järjestelmiin. Nämä ovat kuitenkin pääsääntöisesti teknisiä ongelmia, joihin voidaan löytää pysyviä ratkaisuja. Paljon haastavampaa on vapaiden ja kehittyneen ajattelun omaavien yksilöiden kasvattaminen maailmanlaajuisesti. Kouluttamisen ja indoktrinaation raja on häilyvä, koulutus aina yksilökohtaista (jokaiselle opetettava uudestaan), ja pysyvien ratkaisumallien löytäminen lähes mahdotonta. Kasvatus globaaliin demokratiaan eläisi aina ajassa eikä loppuisi milloinkaan.

Globaaliin demokratiaan osallistumisen pitäisi olla tarpeeksi palkitsevaa, ettei rationaalisesti ajatteleva yksilö kokisi kustannustehokkaimmaksi valinnaksi passivoitua politiikan ulkopuolelle ja käyttää samat resurssit (aika ja vaiva) ennemminkin vallitsevaan järjestelmään sopeutumiseen ja hyväksikäyttöön. Poliittiseen osallistumiseen pakottaminen ei kannata, koska se saattaa vääristää todellisia preferenssejä ja todennäköisesti lisää kustannuksia. Deliberatiivinen demokratia ei edes välttämättä toimi käytännössä, sillä ihmiset saattavat silti vaalisalaisuuden turvin äänestää strategisesti tai omien etujensa mukaan, huolimatta siitä minkälaisiin johtopäätöksiin demokraattisessa keskustelussa on tultu. Tähän ei ole muuta täysin toimivaa parannusta kuin vaalisalaisuuden purku, kuten John Stuart Mill ehdotti (Setälä: 115), mutta se sisältäisi taas omat ongelmansa. Puhtaasti taloudellisesta näkökulmasta tarkasteltuna laaja demokraattinen harkinta saattaa tuottaa myös euromääräisesti huonompia tuloksia (päätöksen hyöty – päätöksen kustannukset) kuin vajaan demokratian tai ei-demokratian päätökset.

Maailmanlaajuisen, kaikkia sitovan demokratian toiminta edellyttäisi, että enemmistö kaikista maailman ihmisistä jakaisi sen toiminnan arvot: vapauden ja tasa-arvon. Poliittisen osallistumisen kulttuurien kirjo on todella laaja, puhumattakaan esimerkiksi vähemmistöjen oikeuksista, sukupuolten tasa-arvosta, tuloeroista tai sanan- ja mielipi-

11.8.2010

teenvapaudesta. Näiden arvojen yhtenäistäminen on toisaalta demokratiaa ja sen aiemmin käsiteltyjä, tavoittelemisen arvoisia, arvoja tukeva toimenpide, mutta siinä on myös vaarana yksipuolisuus, alistaminen ja kansainvälisen tason sosiaalistaminen tiettyyn ajatus- ja käyttäytymismalliin. Kuka määrittää, mitkä ovat globaalin vallan arvot? Enemmistö? Länsimaat? Demokraattiset maat? Niin sanotut vahvat valtiot, joita voidaan pitää monessa merkityksessä epädemokraattisina? Paras menettelytapa on varmaankin laaja julkinen ja kansainvälinen keskustelu, josta muodostuisi keskustelevan ja harkitsevan globaalin demokratian pohja. Kehämäisesti deliberatiivisen demokratian perustana olisi deliberatiivisen demokratian keinoin toteutettu harkinta deliberatiivisen demokratian arvoista.

Toteutuvan demokratian ongelmia

Usein globaalin demokratiaan mielletään välttämättä kuuluvaksi jonkinlainen maailmanparlamentti. Kriitikoiden mielestä maailmanparlamentin heikkous on kuitenkin siinä, että käytännössä sen toimiminen muunakin kuin neuvoo-antavana keskustelufoorumina (kuten YK:n yleiskokous) edellyttäisi myös *maailmanhallitusta*, maailmanhallitus taas tarkoittaisi käytännössä maailmanvaltiota tai -fедераatiota. Yhden valtion haasteet ovat tyystin eri luokkaa kuin mitä perinteisten kansallisvaltioiden pohjalta toteutettavassa globaalissa demokratiassa. Käytännössä kyseessä olisi ”keskitettyyn pakkovaltaan perustuva turvallisuusyhteisö”, jonka toteuttamiseen ei riitä poliittista tahtoa eikä taloudellisia resursseja. Yhden valtion malli myös sulkee pois ajatuksen ulkopuoliseksi jättäytymisestä – mikäli jokin valtio, muu alue tai instanssi ei koe jakavansa maailmanvallion arvoja, se ei voi jäädä sen ulkopuolelle. Tästä näkökulmasta yksi maailmanvaltio ei siis voi olla moniarvoinen, kun taas globaaliin demokratiaan osallistuva kansallisvaltioiden maailma voi olla sitä. (Patomäki, Teivainen: 148-156)

Sekä globaalia että kansallista demokratiaa koskettava ajankohtainen aihe on asiantuntija- ja tuomiovallan merkityksen kasvaminen. Platonilaisessa *filosofikuningas*-ajattelussa, mitä monet myöhemmätkin teoreetikot ovat soveltaneet esimerkiksi äänioikeuden rajoittamisen suhteen, tietyt synnynnäiset ja/tai opitut ominaisuudet sekä hankittu koulutus ja kokemus määrittäisivät yksilön omaaman poliittisen vallan. Toimeenpanovaltaa käyttävä virkamiehistö valmistelemassa itseään koskevia päätöksiä, lääkärit tekemässä yksipuolisia päätöksiä yhteiskuntakelpoisuudesta (Foucault'n *medikalisaatio*) ja tuomarit ku-

11.8.2010

moamassa oikeusistuimissa demokraattisen harkinnan kautta tehtyjä päätöksiä ovat esimerkkejä sellaisesta elitistisestä vallankäytöstä, joka on vastakkaista monien vallalle eli dahlilaisittain *polyarkialle*. Kiistanalainen, mutta paljon kannatusta saanut, näkemys on, että ”kokonaishyvinvointi heikkenee, kun päätöksentekijät eristäytyvät demokraattisen vallan ulottumattomiin” – tämä koskee sekä poliittista etäisyyttä äänioikeutettujen ja valtakoneistojen välillä, että vallan karkaamista asiantuntijoille ja tuomioistuimille. Keskeiseksi kysymykseksi nousee tässä suhteessa vallan legitimeetti eli millä perusteella valta on oikeutettu: riittääkö pärjääminen jonkin tietyn tehtävän tai aseman edellyttämää koulutusta tarjoavan oppilaitoksen pääsykokeissa vallankäytön valikointimenettelyksi? (Setälä: 177-180)

Tietoverkkojen kehitys ja maailman ennenäkemättömän nopea tietokoneistuminen ovat antaneet pontta ehdotuksille maailmankansanäänestyksistä ja muista globaaleista suoran demokratian keinoista. On kuitenkin kolme suurta ongelmaa, jotka ovat vielä globaalin suoran demokratian esteenä. Ensinnäkin *kattavuus*: kaikkialla maailmassa ei laajasta tietoteknistymisestä huolimatta ole käytössä sellaisia laitteita ja infrastruktuuria kuin kehittyneissä teollisuusmaissa. Tämä tarkoittaisi sitä, että käytännössä monin paikoin äänestys jouduttaisiin järjestämään lippuäänestyksinä tai vastaavina, mikä asettaisi kyseiset ihmiset täysin eriarvoiseen asemaan suhteessa kotinsa näyttöpäätteen äärestä äänestävään. Toinen ongelma on *tietoturva* eli miten äänioikeutta tarkkaillaan, miten vaalisalaisuus säilyy ja miten tuloksia ei päästä manipuloimaan. Kolmas, enemmänkin periaatetasoinen, ongelma on kansanäänestysten *sitovuus ja laajuus*. Pelkkä neuvoo-antava kansanäänestys jää kustannuksiinsa nähden kovin merkityksettömäksi, mutta sitova kansanäänestys voi osoittautua itse asiassa epädemokraattiseksi. Malliesimerkkinä toimii kuuden hengen junahytti, jossa on yksi astmaatikko ja viisi tupakoitsijaa. Mikäli he järjestävät keskuudessaan kansanäänestyksen hytissä polttamisesta, jää astmaatikko auttamatta vähemmistöön. Voidaanko äänestystulos panna toimeen astmaatikon hyvinvoinnin, jopa terveyden ja hengen, uhalta? (Patomäki, Teivainen: 156-158. Setälä: 180-184)

Loppupäätelmät

Demokratia hallintotapana sisältää ongelmia kontekstista riippumatta – se ei ole ihmeitä tekevä tapa toteuttaa yhteiskuntajärjestyksen säätämistä. Suppean joukon ja alueen demokratian ongelmat heijastuvat laajempaankin, mutta lukumäärän kasvu ja etäi-

11.8.2010

syyksien piteneminen synnyttävät myös lisää haasteita. Monikulttuurinen kommunikaatio on vaikeaselkoista, koko maailman väestölle yhteisten arvojen ja normien sovittaminen on todella työlästä, eivätkä useimmat tällä hetkellä etuoikeutetut henkilöt ja organisaatiot ole valmiita luopumaan asemastaan tasa-arvon nimissä muiden hyväksi. Mutta lähtökohtaisesti sama tilannehan vallitsi myös kansallisvaltiotasolla ennen demokratian voittokulkua 20. vuosisadalla. Yhteiset arvot kuitenkin löydettiin ja demokratia on, vaihtelevalla menestyksellä ja useina variaatioina, tällä hetkellä vallitseva hallintomuoto. Globaalien tason voidaan katsoa noudattavan samaa kehityskulkua, mutta vain jälkijunassa.

Tärkeimmät ongelmat ja haasteet, mitä globaaliin demokratiaan liittyy, ovat pohjimmiltaan sellaisia, jotka tulee ottaa huomioon myös pienemmän mittakaavan demokratiassa: vähemmistöjen huomioiminen, tasa-arvo, oikeudenmukaisuus, vapaus, valvonta ja niin edelleen. Esimerkiksi meidän suomalaisten näkökulmasta voi tuntua maailmaa mullistavalta, että oman itsemääräämisoikeuden sekä tiettyjen Euroopan unionin rajoitteiden sijaan meillä olisi yksi maailmanparlamentti, jossa suomalaisilla olisi väkilukunsa mittainen edustus (puolisen promillea) tai suomalaista ehdokasta yritettäisiin saada läpi. Koko kansakunnasta tulisi kerralla vähemmistö. Toimivassa globaalissa demokratiassa kuitenkin otetaan myös suomalaisten erityisasema ja kulttuuriset traditiot huomioon – enemmistön tahdolla ei voida oikeuttaa vaikkapa napapiirin tuntumassa asuvien syrjintää.

Katsoisin, että globaalilla demokratialla on edellytyksiä kehittyä. Uskon myös, että kokonaisuuden kannalta demokraattisten vallankäyttömuotojen käyttöönotto kansainvälisissä suhteissa ja maailmantaloudessa tulisi olemaan kannattavaa. En kuitenkaan usko tällaisen kehityksen tapahtuvan vielä lähitulevaisuudessa. Voi olla, että kehitys tarvitsee vuosikymmeniä aikaa alkaa ja katalyyttikseen sotia, nälänhätää tai muuta kurjuutta. Yhteisesti koetut vaikeudet ovat olleet menneisyydessäkin merkittäviä tekijöitä yhteistyön aloittamisessa ja demokratian laajentamisessa, kuten esimerkiksi maailmansotien kohdalla on käynyt ja kuten saattaa käydä vaikkapa nykyisen ilmastonmuutoskeskustelun kanssa. Vastuun ja taakan jakaminen on yleensä paras motivaattori antaa periksi joistain omista etuoikeuksista ja ryhtyä, jos ei altruistiseen niin ainakin, molempia osapuolia hyödyttävään yhteistyöhön.

Mitään globaalien demokratian välivaiheitakaan ei voida kuitenkaan saavuttaa ilman tarpeeksi suurta kansalaisaktiivisuutta ja tarpeeksi voimakasta (vauraiden länsimais-

11.8.2010

ten ihmisten) painostusta olemassaolevia kansainvälisiä instituutioita kohtaan. Valitettava tosiasia on, että tällä hetkellä kansainvälisellä tasolla pääomalla on suurin merkitys (dollari ja ääni), siinä missä aikaisemmin suurin merkitys on ollut muun muassa sotilaallisella voimalla ja uskonnollisella indoktrinaatiolla. Tämän vuoksi suuren pääoman maiden kansalaisten aktivoituminen on ensisijaisen tärkeää. Välivaiheet, kuten kansainvälinen valuuttavaihtovero ja Maailmanpankin rakenteelliset uudistukset, saattavat keskivertokansalaisen arkielämän tasolla vaikuttaa merkityksettömiltä, mutta ilman niitä todellinen globaali demokratia jää mitä todennäköisimmin toteutumatta. *Maailman muuttaminen demokraattisemmaksi* on esseessäni käsittelemistä syistä, ja edellyttäen proseduraalista tehokkuutta ja oikeudenmukaisuutta, tavoittelemisen arvoista sinänsä, vaikei ajatusta maailmanvaltiosta tai vastaavista kannattaisikaan.

Lähteet

Patomäki, Teivainen. 2003. *Globaali demokratia*. Tampere: Tammer-paino.

Setälä. 2003. *Demokratian arvo*. Helsinki: Gaudeamus.